

Μηνύματα από τους πρόσφυγες του 1922 (θεατρικό εργαστήριο)

Το θεατρικό εργαστήριο «Μηνύματα από τους πρόσφυγες του 1922» βασίζεται:

α) Στο θεατροπαιδαγωγικό πρόγραμμα «Θεσσαλονίκη, η πόλη της προσφυγιάς», που οργανώθηκε από την Άβρα Αυδή και τη Μελίνα Χατζηγεωργίου και εφαρμόστηκε στο Κέντρο Ιστορίας του Δήμου Θεσσαλονίκης, το σχολικό έτος 2005-2006, με εμπυχωτές τους φοιτητές του Τμήματος Θεάτρου Α.Π.Θ. Νατάσα Γεωργίου, Κωνσταντίνο Θωμαΐδη, Μαρία Μπατάνη και Αλεξία Φάλα.

β) Στη διπλωματική εργασία «Το Εκπαιδευτικό Δράμα ως μέσο για τη διδασκαλία της Τοπικής Ιστορίας» της Γεωργίας Βλάχου και της Άννας Παπαδοπούλου, φοιτητριών του Τμήματος Θεάτρου Α.Π.Θ.

Με τη μέθοδο του Εκπαιδευτικού Δράματος οι μαθητές έχουν την ευκαιρία να προσεγγίσουν βιωματικά την ιστορία του προσφυγικού Ελληνισμού, να διερευνήσουν ερωτήματα σχετικά με το θέμα, όπως π.χ. «τι σημαίνει να είσαι πρόσφυγας», να συνδέσουν το παρελθόν με το παρόν, τους τότε πρόσφυγες με τους σύγχρονους μετανάστες και πρόσφυγες, και να αμφισβητήσουν ενδεχόμενα στερέοτυπα και ρατσιστικές αντιλήψεις.

ΣΧΕΔΙΟ ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΤΟΣ

Καταιγισμός ιδεών: «Πρόσφυγες είναι όλοι αυτοί που...». Συμπληρώνουν όλοι γραπτός τη φράση πάνω σε ένα χαρτόνι.

Κινητικό (με συνοδευτική μουσική)

1. Περπατώ ελεύθερα χωρίς να ακουμπώ κανέναν.
2. Περπατώ με κάποιον ρυθμό: αργά, γρήγορα, πολύ γρήγορα.

3. Περπατώ με κάποιον στόχο: Προσδιορίζω νοερά κάποιον από την ομάδα ως εχθρό μου και περπατώ, προσπαθώντας να τον αποφύγω. Επιδιώκω να μην είναι φανερό ποιον θέλω να αποφύγω.
4. α) Περπατώ υπό δίωξη: Περπατώ με γρήγορο βηματισμό-σταματώ ξαφνικά με το «Στοπ» του εμψυχωτή-παγώνω σε μια στάση άμυνας.
β) Περπατώ υπό δίωξη: Περπατώ με αργό, βαρύ βηματισμό από την κούραση - σταματώ σε αργή κίνηση - με το «Στοπ» του εμψυχωτή παγώνω σε μια στάση άμυνας. Ακολουθεί αμέσως η επόμενη δραστηριότητα.

Η φυγή: Παρακολούθηση σκέψης (με συνοδευτική μουσική)

Οι συμμετέχοντες καλούνται να κλείσουν τα μάτια για δύο λεπτά και να μπουν νοερά, με το μαγικό «Αν», στον ρόλο του πρόσφυγα τη στιγμή που εγκαταλείπει το σπίτι του. Όταν ανοίγουν τα μάτια, ρίχνουν το τελευταίο βλέμμα στο σπίτι που εγκαταλείπουν και εκφράζουν μεγαλόφωνα τις σκέψεις τους με μία φράση.

Αφήγηση

Σύντομη ιστορική αναδρομή από τον εμψυχωτή για τα γεγονότα που οδήγησαν στη Μικρασιατική καταστροφή, στην προσφυγιά και στην ανταλλαγή των πληθυσμών.

Η προσφυγιά: Ακίνητες εικόνες ή σκηνές

Οι συμμετέχοντες δουλεύουν χωρισμένοι σε τέσσερις ομάδες. Κάθε ομάδα μελετάει μία σχετική ιστορική πηγή και ετοιμάζει μια ακίνητη εικόνα ή μια σκηνή (με κίνηση και λόγο) από την ιστορία των προσφύγων με τα παρακάτω θέματα:

Διδώ Σωτηρίου

1. Αναμνήσεις από την ειρηνική ζωή των Ελλήνων στην Οθωμανική Αυτοκρατορία

«Αν υπάρχει αυτό που λένε παράδεισος, το χωριό μου ο Κιρκιντζές, ήταν ένα δείγμα του. Κοντά στο Θεό ζούσαμε, ψηλά, ανάμεσα σε κατάφυτα βουνά και ξαγναντεύαμε ολόκληρο τον καρπερό κάμπο της Έφεσος, που ήτανε δικός μας ίσαμε τη θάλασσα, όλο συκομπαχτσέδες και λιόδεντρα, καπνά, μπαμπάκια, σάρια, καλαμπόκια και σουσάμια...

Έτσι και ζύγωνε ο Οχτώβρης, με το μεγάλο πανηγύρι του Αι-Δημητρίου, όλοι γυρίζαν στο χωριό από τα εξοχικά τους. Οι Κιρκιντζιώτισσες πιάνανε τα ασβεστώματα και τα καθαρίσματα. Του Αι-Δημητρίου γίνονταν όλοι οι γάμοι. Δεκαπέντε με είκοσι ζευγάρια περιμένανε αράδα για τα στεφανώματα. ...Όλη τη μέρα και τη νύχτα λαλούσανε στις εξοχές τα βιολιά, τα ούτια, τα σάζια, και τα ντουμπιλέκια. Κάτω από τα δέντρα στήνονταν χοροί, καρσιλαμάδες, χασάπικοι, ζείμπέκικοι... Θέλεις η θέρμη της Ανατολής, θέλεις η καρπερή γη μας έσπρωχνε στο τραγούδι. Με το τραγούδι

ξυπνούσαμε με το τραγούδι βαδίζαμε σε χαρές ή σε λύπες... Δε γινόταν δουλειά χωρίς τραγούδι. Το μάζωμα της ελιάς, τα ξεβοτανίσματα, τα καπνά, η σταφίδα, το σύκο. Κάμποι και βουνά αντηχούσανε από τα τραγούδια μας».

Διδώ Σωτηρίου, *Ματωμένα χώματα*, απόσπασμα

2. Το ταξίδι

Στο δρόμο κοντέψαμε να πνιγούμε. Ήταν μικρό το πλοίο κι είχε κόσμο πολύ μέσα. Μια τριγυρνούσε από δω και μια από κει. Προσευχές, πράματα... Μας έφεραν εδώ και είχε μια λιακάδα εκείνη τη μέρα. Ανασάναμε. Αφού κατέβαινε ο κόσμος και φιλούσε το χώμα.

*Η Καλαμαριά στο Μεσοπόλεμο (1920-1940) Πρόσφυγες. Δημιουργώντας τη νέα πατρίδα.
Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού*

Διδώ Σωτηρίου

3. Η υποδοχή από τους ντόπιους

Μόλις ξεμπαρκάραμε στη Σαλονίκη ένας ναύτης μας έδειξε και είπε: - Νά, μας ήρθαν και εδώ οι πρώτοι πρόσφυγες.

Μια γριά στάθηκε μπροστά μας με τα χέρια στη μέση:

-Ελόγου σας, το λοιπόν, είστε οι πρόσφυγκοι; Και τι κοπιάσατε στα μέρη μας; Πού είναι τα παιδιά μας; Γιατί φορτώσατε την αφεντιά σας στα βαπόρια κι αφήσανε οπίσω τους φαντάρους;

Μια μικρή ξέφυγε από χέρι της μάνας της κι ήρθε κοντά μου:

-Δε φοράτε σαλβάρια και φερετζέδες, με ρώτησε καθώς εξέταζε το καλοραμμένο φουστάνι μου.

-Δεν είμαστε εμείς Τουρκάλες, της απάντησα.

-Πώς δεν είστε, είστε πρόσφυγες, πρόσφυγες, κακοί άνθρωποι!

Διδώ Σωτηρίου, *Ματωμένα χώματα*, απόσπασμα

4. Το απολυμαντήριο

α) Βγήκαμε εδώ που είναι σήμερα η πλαζ που λέγεται Απολυμαντήριο. Είχανε εγκαταστήσει δύο μεγάλες παράγκες. Στη μία ήτανε λουτρό και στην άλλη ήταν εγκαταστημένη μια μηχανή απολυμαντική, όπου απολυμαίνανε τα ρούχα των προσφύγων και τα λοιπά. Εκεί παίρνανε τον κόσμο για απολύμανση και τους κόβανε τα μαλλιά, γυναίκες και άντρες... Τι να κάνει ο μπαμπάς μου. Κάτι λεφτουδάκια που

είχε τάισε εκεί έναν, του λέει: «Βάστα αυτά και μη μας κάνετε κλίβανο, ούτε να μας κόψετε τα μαλλιά». Μας πήραν τα χρήματα και μας άφησαν.

β) Δεν το πιστεύεις. Άλλος γυναίκα, άλλος άντρας, άλλος κουτσός, άλλος στραβός. Γυμνοί όλοι. Τι να φυλάξεις... Τι να σκεπάσεις... Και μεις να κλαίμε... να κλαίμε...

-Δεν έβγαλες τα ρούχα σου! Νά ξύλο...Τα ρούχα σου!

*Η Καλαμαριά στο Μεσοπόλεμο (1920-1940) Πρόσφυγες. Δημιουργώντας τη νέα πατρίδα.
Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού*

Παρουσίαση των εικόνων ή των σκηνών-Παρακολούθηση σκέψης

Η παρουσίαση των εικόνων ή σκηνών συνδυάζεται με την ανάγνωση των πηγών (προηγείται ή γίνεται ταυτόχρονα). Ο εμπυχωτής μπορεί να αξιοποιήσει, επιπλέον, την τεχνική της παρακολούθησης σκέψης.

Η αποκατάσταση των προσφύγων: Αφήγηση

Δίνονται πληροφορίες από τον εμπυχωτή σχετικά με το έργο της Επιτροπής Αποκατάστασης Προσφύγων που ιδρύθηκε το 1923 στη Γενεύη και ανέλαβε την ευθύνη για την αποκατάσταση 1.300.000 προσφύγων. Γίνεται αναφορά στις περιοχές εγκατάστασης και στις συνθήκες διαβίωσης.

Η εγκατάσταση των προσφύγων

Δραματικό πλαίσιο: Τέσσερις οικογένειες προσφύγων εγκαταστάθηκαν στη Θεσσαλονίκη, σε ένα σπίτι στην Άνω Πόλη που ανήκε σε πλούσιο Τούρκο έμπορο που έφυγε με την ανταλλαγή των πληθυσμών.

1) Οι συμμετέχοντες καλούνται να φανταστούν ότι βρίσκονται μέσα σε αυτό το σπίτι και ότι κάθε ομάδα είναι μια οικογένεια. Χωρίζονται νοερά οι χώροι που υποτίθεται ότι ανήκουν σε κάθε οικογένεια.

2) Καταγραφή στοιχείων-κτίσιμο ρόλων:

Τα μέλη κάθε ομάδας συνεργάζονται και αναλαμβάνουν ρόλους. Προσδιορίζει και καταγράφει ο καθένας σε ένα χαρτάκι τα παρακάτω στοιχεία του ρόλου του: Καταγωγή, μέλος της οικογένειας, ηλικία, επάγγελμα, μόρφωση, ενδιαφέροντα, ένα προσωπικό αντικείμενο που έφερε μαζί του.

3) Παρουσίαση των ρόλων:

Κάθε ομάδα παρουσιάζει τους ρόλους που δημιούργησε. Χωρίζεται νοερά ο χώρος στο πάτωμα που αντιστοιχεί στο κάθε άτομο για να κοιμάται. Ο καθένας κάθεται στον δικό του χώρο.

4) **Ανάγνωση «ημερολογίου»** (συνοδευτική μουσική από μικρασιάτικα τραγούδια)

Ο εμπυχωτής δίνει την οδηγία να κλείσουν όλοι τα μάτια και διαβάζει το παρακάτω απόσπασμα από τα *Ματωμένα Χώματα* (σε διασκευή), που υποτίθεται ότι είναι μια σελίδα από το «ημερολόγιο» ενός πρόσφυγα.

Διδώ Σωτηρίου

Το πρώτο βράδυ ήμασταν ακόμη ζαλισμένοι, τρομαγμένοι. Τέσσερις οικογένειες ήμασταν σε ένα σπίτι. Τόσα άτομα σε ένα σπίτι πού ακούστηκε. Όμως η κούραση ήταν μεγάλη μετά από τις τόσες ταλαιπωρίες και τις περιπέτειες. Αφήσαμε τα σώματά μας να πέσουνε βαριά στο πάτωμα και ανασάναμε βαθιά. Και τότε άρχισαν οι σκέψεις να μας βασανίζουν... Ενάμιση εκατομμύριο άνθρωποι βρεθήκαμε ξαφνικά έξω από τον τόπο μας. Παρατήσαμε σκοτωμένα παιδιά και γονιούς άταφους. Παρατήσαμε περιουσίες, τον καρπό στα δέντρα και στα χωράφια, το φαί στη φουφού, τη σοδειά στην αποθήκη, το κομπόδεμα στο συρτάρι, τις εικόνες των προγόνων μας στους τοίχους. Και βαλθήκαμε να τρέχουμε, να φεύγουμε κυνηγημένοι απ' το τούρκικο μαχαίρι. Αρπάξαμε βάρκες, σχεδίες και καράβια και περάσαμε τη θάλασσα για να φτάσουμε εδώ. Κοιμηθήκαμε νοικοκυραίοι στον τόπο μας και ξυπνήσαμε φυγάδες, άποροι, αλήτες και ζητιάνοι στο λιμάνι της Θεσσαλονίκης. Ενάμιση εκατομμύριο άνθρωποι με μια ταμπέλα κρεμασμένη στο στήθος: «Πρόσφυγες». Πού να ακουμπήσουμε; Τι να ξεχάσουμε; Τι να πράξουμε; Πώς να ζήσουμε; Σκέψεις, ατέλειωτες σκέψεις...

Διδώ Σωτηρίου, *Ματωμένα χώματα*, απόσπασμα σε διασκευή

5) **Παρακολούθηση σκέψης**

Ποιες σκέψεις έκαναν άραγε οι άλλοι πρόσφυγες εκείνο το βράδυ;

Η αντιπαλότητα μεταξύ των ντόπιων και των προσφύγων

Ο εμπυχωτής συζητάει το θέμα της αντιπαλότητας ανάμεσα σε ντόπιους Έλληνες και πρόσφυγες με αναφορά κυρίως στα οικονομικά και στα πολιτικά αίτια και διαβάζει μια σελίδα από το «ημερολόγιο» της κυρά Ειρήνης που αναφέρεται σε αυτήν την έχθρα.

Ζούσαμε, λοιπόν, τέσσερις οικογένειες στο ίδιο σπίτι τον πρώτο καιρό. Και μοιραζόμασταν το λιγοστό ψωμί, όπως μοιραζόμασταν τον πόνο μας για τη χαμένη πατρίδα. Σιγά σιγά αρχίσαμε να βρίσκουμε δουλειές και να καλυτερεύουμε τη ζωή μας. Ο άντρας μου άνοιξε ένα ταβερνάκι και όλη η οικογένεια βάλθηκε στη δουλειά. Εγώ στρώθηκα στη δουλειά να μαγειρεύω τους μεζέδες και τα γλυκά της πατρίδας. Πότε σουτζουκάκια σμυρνέικα, πότε λουκάνικα σπιτικά, πότε τουρσιά, και χαλβάδες και λουκουμάδες και κατημέρια. Η κόρη μου, η Αγγελική, έκανε τη σερβιτόρα και ο γιος μου, ο Κωστής, έπαιζε το μπουζούκι και τραγούδαγε με πάθος τα τραγούδια της

πατρίδας. Θες που ήταν νόστιμα τα φαγητά, θες που η Αγγελική είναι όμορφη και ευγενική με τους πελάτες, θες που ο Κωστής μου έχει φωνή γλυκιά και πονεμένη, θες που ο άντρας μου κάνει καλό κουμάντο, όλο και μαζεύονται καινούργιοι πελάτες και η δουλειά αυγαταίνει.

Το καλοκαίρι, μέρα Κυριακή, βγαίνουμε όλοι στην αυλή να πάρουμε λίγο αεράκι, να θυμηθούμε τα παλιά, να πούμε τα δικά μας. Και τότε συχνά πυκνά πιάνουμε το τραγούδι και ξεχνιόμαστε για λίγο. Ξεχνούμε πώς ξεκινήσαμε και πώς καταστήσαμε. Μα οι φτωχοί στον ήλιο μοίρα δεν έχουν. Οι γείτονες, συχνά, διαμαρτύρονται, γιατί λένε πως τους ενοχλούμε με τα τραγούδια, με τις μουσικές και με τις φωνές μας. Είναι αλήθεια πως είμαστε λίγο φωνακλάδες, αλλά τι να γίνει... Το αγαπούμε το γλέντι και το χορό. Μερικοί γείτονες μάλιστα μας κοιτούν με κακό μάτι. Μας βρίζουνε «Τουρκόσπορους» και λένε εμάς, τις γυναίκες, «παστρικές». Άλλοι πάλι είναι καλοί και ευγενικοί.

Αντιπαραθέσεις: Σκηνές

Δραματικό πλαίσιο: Μια Κυριακή απόγευμα, στην αυλή, η οικογένεια της κυρά Ειρήνης διασκεδάζει. Συζητούν μεγαλόφωνα, γελούν, τραγουδούν. Έρχεται η γειτόνισσα/ ο γείτονας και αρχίζει τα παράπονα. Κάθε ομάδα ετοιμάζει τη σκηνή, λαμβάνοντας υπόψη τα παρακάτω ερωτήματα.

α) Σχετικά με τον ρόλο του/ της γείτονα/ γειτόνισσας:

Με ποιον τρόπο φέρεται στους πρόσφυγες; Κάνει απλώς παράπονα ή φτάνει και στην προσβολή; Ποια είναι τα κίνητρά του/ της; Ποια είναι γενικότερα η στάση του/ της απέναντι στους πρόσφυγες; Τους θεωρεί κατώτερους, επικίνδυνα στοιχεία, αξιολύπητους; Σε ποιες αξίες πιστεύει και φέρεται με αυτόν τον τρόπο;

β) Σχετικά με τους ρόλους των προσφύγων:

Πώς αντιδρά ο καθένας στην παρέμβαση ή και στην προσβολή; Ποια είναι η στάση του καθένα στη ζωή; Σε ποιες αξίες πιστεύει και φέρεται με αυτόν τον τρόπο;

γ) Ποια θα είναι η εξέλιξη της δράσης; Πώς θα τελειώσει η αντιπαραθέση;

Αφήγηση

Το επεισόδιο αυτό έδωσε την ευκαιρία και στους πρόσφυγες και στους ντόπιους να ξανασκεφτούν τις σχέσεις τους και να έρθουν αντιμέτωποι με κάποια ερωτηματικά.

Παρακολούθηση σκέψης

Ο καθένας, σε ρόλο, διατυπώνει ένα ερώτημα που μπορεί να του δημιουργήθηκε.

Αφήγηση

Καθώς πέρασαν τα χρόνια, τα πράγματα άλλαξαν και οι αντιθέσεις αμβλύθηκαν. Οι πρόσφυγες με τον δυναμισμό και με την προοδευτικότητά τους, καθώς και με την καλή τελικά συνεργασία με τους ντόπιους έκαναν το θαύμα τους στη χώρα μας. Ενίσχυσαν την οικονομία με την τεχνογνωσία και το επιχειρηματικό πνεύμα τους και μπόλιασαν την πολιτισμική ζωή της χώρας μας με τις δημιουργικές ικανότητές τους. Έτσι, τελικά, επιβεβαιώθηκαν τα λόγια μιας μικρασιάτισσας γιαγιάς που προέβλεψε: «Μια μέρα όλοι θα γίνουμε ένα».

Μηνύματα από τους πρόσφυγες της Μικρασιατικής καταστροφής: Φράση σε κύκλο

Οι συμμετέχοντες καλούνται, σε ρόλο προσφύγων του 1922, να στείλουν ένα μήνυμα στους Έλληνες του σήμερα.

Αναστοχασμός

α) **Συζήτηση:** Για ποιους λόγους δημιουργείται κλίμα ξενοφοβίας και ρατσισμού απέναντι στους πρόσφυγες/ μετανάστες; Έχετε εσείς κάποιο φόβο για τους ξένους, τους σύγχρονους πρόσφυγες ή τους μετανάστες; Ποια είναι τα δικαιώματα και ποιες οι υποχρεώσεις των προσφύγων και των μεταναστών; Νομίζετε ότι πρέπει να αφομοιωθούν στη χώρα υποδοχής ή απλώς να ενσωματωθούν; Με ποιους τρόπους οι πρόσφυγες/ μετανάστες μπορούν να επηρεάσουν τον τόπο στον οποίο εγκαθίστανται;

β) Γραφή κειμένου:

Οι συμμετέχοντες καταθέτουν ελεύθερα τις σκέψεις τους σε ανώνυμο γραπτό που ξεκινάει με τη φράση: «Ζώντας σήμερα την ιστορία των προσφύγων της Μικρασιατικής καταστροφής σκέφτηκα ότι...»

Ασκήσεις

1. Να εργαστείτε ομαδικά, για να γράψετε τον διάλογο **ΓΡΑΦΗ ΔΙΑΛΟΓΟΥ** της σκηνής που παρουσιάσατε. Προσπαθήστε, τώρα που έχετε εμβαθύνει περισσότερο στο θέμα, να επεξεργαστείτε καλύτερα τον διάλογο, διατηρώντας, όμως, την προφορικότητα που χαρακτηρίζει τον θεατρικό λόγο. Να φροντίστε ο διάλογος να είναι μεστός, χωρίς περιπλογίες, και να προσιδιάζει στην ιδιόλεκτο του εκάστοτε ρόλου που δημιουργήσατε.
2. Θυμηθείτε τα πρόσωπα της ιστορίας που δημιουργήσατε. Να επιλέξετε ένα πρόσωπο με το οποίο θα θέλατε να επικοινωνήσετε και να του γράψετε ένα γράμμα.
3. Φανταστείτε μια υποθετική συνάντηση με τον προπάππο σας ή με την προγιαγιά σας που ήρθαν στην Ελλάδα πρόσφυγες. Τι θα του/ της λέγατε; Τι θα σας έλεγε; Γράψτε τον διάλογο.
4. Να αναζητήστε κάποιο αντικείμενο της **ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΓΡΑΦΗ** προσφυγιάς που μετέφεραν μέλη της οικογένειάς σας που κατέφυγαν στην Ελλάδα την περίοδο της μικρασιατικής καταστροφής. Με ερέθισμα το αντικείμενο και τις ενδεχόμενες σχετικές αφηγήσεις, να φανταστείτε και να γράψετε μια ιστορία. Αφηγητής θα είναι το ίδιο το αντικείμενο.
5. Είμαι ένα από τα παιδιά μεταναστών που ζούνε σήμερα στη Θεσσαλονίκη και θέλω να σας εξομολογηθώ αυτά που σκέφτομαι και αισθάνομαι ... (συνέχισε).
6. Γράψε μια σελίδα στο ημερολόγιό σου που αρχίζει με τη φράση: «Σήμερα έπιασα τον εαυτό μου να έχει προκατάληψη για τους πρόσφυγες...».
7. Αν κατάγεστε από προσφυγική **ΠΟΛΥΤΡΟΠΙΚΟ ΚΕΙΜΕΝΟ-ΒΙΝΤΕΟ** οικογένεια, να εργαστείτε ατομικά, για να δημιουργήσετε το γενεαλογικό δένδρο της οικογένειάς σας, το οποίο μπορείτε να κοσμήσετε και με φωτογραφίες. Να γράψετε ύστερα τις σκέψεις σας σε μια σελίδα ημερολογίου που αρχίζει με τη φράση: «Σήμερα, αναζητώντας τις ρίζες μου, σκέφτηκα...».
8. Να δουλέψετε σε ομάδες, για να δημιουργήσετε ένα κολάζ με φωτογραφίες που θα μπορούσε να έχει τίτλο «Πρόσφυγες, άλλοτε και τώρα».